
EL CONVENT DELS PARES DOMINICS D'EIVISSA

FELIP CIRER COSTA
felipcirercosta@hotmail.com
Universitat de les Illes Balears

Resum: Durant 220 anys el convent dels pares dominics d'Eivissa fou l'únic centre educatiu de l'illa. L'edat moderna eivissenca es caracteritzà per la inseguretat provocada pels freqüents atacs de turcs i barbarescos. Els dominics s'establiren el 1580 a l'església de Jesús i als pocs anys es traslladaren intramurs, a Dalt Vila, on aixecaren el convent, l'església i l'escola de gramàtica, que mantengueren fins al 1802, quan les idees il·lustrades arribaren a l'illa. La Universitat d'Eivissa pagà al llarg del temps per aquesta escola, però amb els decrets de Nova Planta, varen veure amenaçada la seva existència. També la presència ocasional dels jesuïtes fou una competència per a l'escola dels dominics.

Paraules clau: Eivissa, dominics, escola de gramàtica, Il·lustració.

THE DOMINICANS' CONVENT IN IBIZA

Abstract: For 220 years, the convent of the Dominicans of Ibiza was the only educational center on the island. The modern Ibizan age was characterized by insecurity provoked by the frequent attacks of Turks and Berbers. The Dominicans settled down in the church at Jesús in 1580, and shortly after they moved to the high city where they built the convent, the church and the grammar school, which they maintained until 1802 when the ideas of the Enlightenment arrived to the island. The Universitat d'Eivissa paid for this school for a long time, but with the decrees of the Nueva Planta, they saw how its existence was threatened. Also, the occasional presence of the Jesuits was a competition for the school.

Key words: Ibiza, dominicans, grammar school, Enlightenment.

1. INTRODUCCIÓ

Una manera de superar el gran endarreriment que patia Eivissa durant la baixa edat mitjana i el començament de la moderna, era la petició d'un bisbat propi. L'arquebisbat de Tarragona tenia totalment abandonada l'illa. Els jurats de la Universitat¹ presentaren al llarg del temps totes les raons de tipus espiritual, cultural i financer per reclamar la presència d'un bisbe amb la finalitat que pogués administrar el sagrament de la confirmació, ja que les visites de bisbes no eren freqüents; també es pensava que si un bisbe residia a l'illa arribarien amb ell persones que podrien dedicar-se a l'ensenyament. Recordem que la primera visita que realitzà a Eivissa un bisbe de Tarragona fou el 1594, quan l'arquebisbe Joan Terés visità per primera vegada l'illa. Havien passat 350 anys des de la conquesta.

L'inici de l'edat moderna es caracteritza per la inseguretat provocada pels múltiples atacs dels turcs i dels pirates barbarescos. Es documenten diversos i freqüents atacs, en especial a la zona de les salines, que era on es concentraven més homes. Aquests atacs feren que la Universitat (òrgan de govern de les Pitiüses) reclamés un reforçament de la guarnició i de la defensa de l'illa. Aquests atacs, però, mai arribaren a la transcendència dels que patí l'illa de Menorca, com el de 1558.

D'una manera clara cal dir que durant bona part del període estudiat, el català era l'única llengua que entenia i parlava el poble d'Eivissa. La nostra llengua gaudia d'un estatus d'idioma amb ús normalitzat, encara que a la segona meitat del segle XVII ja havien aparegut símptomes de decadència, que la nova dinastia i els decrets de Nova Planta consolidaren irreversiblement (Joan & Torres 1982).

2. ARRIBEN ELS DOMINICS

Quan a les darreries del segle XVI la Universitat veié la impossibilitat d'aconseguir un bisbat, cercaren la fundació d'un convent de pares dominics i un monestir de monges agustines, amb la finalitat d'aconseguir una major atenció espiritual per als eivissencs. Es decantaren pels dominics en detriment dels franciscans, ja que volien tenir uns religiosos que, a més de les funcions espirituals, també s'apliquessin a l'ensenyament, cosa de la qual els dominics eren uns experts. A més d'encarregar-los diverses actuacions religioses com la predicació en solemnitats, també els incentivaren amb la concessió d'una escola de gramàtica, amb els corresponents salaris, sempre que els dominics disposessin de frares capacitats per a aquesta labor. Que els religiosos es dediquessin a l'educació és una conseqüència del concili de Trento, que aconsellava obrir escoles parroquials per a al·lots als nuclis de població.

Quan el març de 1580 es reuniren els jurats de la Universitat per tal de demanar al pare provincial dels dominics l'establiment d'un convent a Eivissa, eren conscients que la seva demanda havia d'anar acompanyada d'alguna ajuda econòmica i acordaren donar al futur convent dos salaris, a pagar pel clavari de la Universitat per terces parts anuals. Un dels salaris

---

¹ Institució de govern i representació local de les illes d'Eivissa i Formentera des de 1299 i fins a la promulgació dels decrets de Nova Planta. Era equivalent al Gran i General Consell de Mallorca i a la Universitat de Menorca; englobava els organismes municipals que gestionaven els assumptes locals. La base social de la Universitat eren els prohoms, o homes bons, que tenien un reconeixement social i econòmic per part de la població.

era per a l'establiment d'una escola de gramàtica; l'altre era per a la predicació quaresmal a l'església parroquial.

Com ha apuntat Escandell (1995: 621) la presència de clergat regular i monàstic implica un llevat que fermenta en la massa social popular, tant per la major preparació intel·lectual com pels efectes d'exemplaritat que dona una vida conventualment regulada. A més, els dominics ja tenien una notable projecció històrica a Mallorca.

Els dominics s'establiren primerament a l'església de Jesús (1580), a uns cinc quilòmetres de la vila d'Eivissa. L'estada a Jesús va ser únicament de set anys, ja que els perills que venien per la mar va recomanar que els frares es traslladessin intramurs de la vila, on aixecaren el convent de Sant Vicent i Sant Jaume, l'església i també l'escola. Fins a 1802 regentaren l'escola de gramàtica amb algunes petites interrupcions. Foren més de dos-cents anys dedicats a l'ensenyament secundari.

3. ELS PRIMERS MESTRES

Cal suposar que amb la creació, el 1299, de la Universitat d'Eivissa, òrgan d'autogovern de les Pitiüses, i amb l'organització que va dur a terme de la vida dels eivissencs, es contemplaria el salari d'un mestre de primeres lletres per tal d'atendre les necessitats educatives dels nous pobladors de l'illa.

Com succeïa arreu, l'Església també exercia, a més de la labor espiritual, una atenció formativa, tant per instruir els futurs clergues i frares com d'altres que assistien a aquestes escoles sense una clara vocació religiosa però amb la pretensió d'assolir uns coneixements que no podien obtenir a altres llocs.

El primer document que es té de l'existència d'un mestre d'escola és en el llibre de comptes de la Universitat de l'any 1493 quan exercia de clavari (oficial de la Universitat, que entre altres competències, tenia la de pagar els salaris als oficials i mercedaris dependents de la institució) l'honorable Pere de Camporells, on consta que entre els càrrecs amb salari fix hi ha un mestre d'escola (Macabich 1965: 329).

Entre les notes esparses que publica també l'historiador Isidor Macabich extretes del *Llibre de juraria* corresponent a 1498-99, apareix el nom del mestre que exercia en aquells moments l'ofici; és el primer mestre de nom conegut: Bernat Aimeric, que tenia un salari anual de 20 lliures. Els metges cobraven 65 lliures anuals (Macabich 1965: 357).

Aquest mestre se'l troba esmentat al cap d'uns anys «en el primer de la sèrie dels *Llibres d'Entreveniments*², però ja com a preceptor de sufragis de difunts» (Planells Ripoll 1995: 11).

També Macabich ens dona una magnífica descripció de l'educació a l'últim terç del segle XVI, i afirma que el mestre Francesc Salvà (escrit Çalba), en una instància del 8 de juny de 1571 diu que exerceix des de 1570 i ensenya a llegir, escriure, comptar i doctrina cristiana a molts d'al·lots –uns vuitanta, entre al·lots i majors–, però com que uns són pobres i els

² «Entreveniment», amb el significat d'intervenció o d'esdevenir-se; són una sèrie de llibres escrits entre 1528 i 1785, amb algunes llacunes importants, on es consignaven els oficis religiosos susceptibles de generar despeses o de merèixer remuneració per als preveres de la comunitat de la parròquia de Santa Maria d'Eivissa. El capellà «llibre» moltes de vegades s'excedia en la seva comesa ordinària i redactava breus notícies o informes d'esdeveniments públics que despertaven interès entre la població de l'illa.

altres morosos, no el paguen ni la meitat dels seus alumnes; a més, ha de pagar el lloguer de la casa-escola, així que «no li queda ni per a sabates», i demana de la Universitat que complementi el seu sou amb una ajuda de vint-i-cinc escuts anuals. La Universitat acordà que, ja que el mestre de Gramàtica no podia atendre al mateix temps les classes de lectura i escriptura, Salvà actuà com a adjunt seu i cobrés 20 lliures de les 100 que tenia adjudicades el mestre de Gramàtica (Macabich 1965: 377).

Entre els dominics que destacaren en el camp de l'educació cal apuntar Vicent Nicolau i Bernadí Escandell; el primer, a més, és autor de la primera història d'Eivissa, avui desapareguda, però de la qual coneixem molta informació.

Però no sempre els pares dominics podien complir rigorosament amb les seves obligacions i així el 1635 el prior del convent, en un memorial adreçat a la Universitat es lamenta en la demora de les retribucions que han de rebre els dominics per a les escoles de llegir i escriure i per a la de gramàtica i filosofia, ja que la Universitat no arriba a pagar. El prior se'n lamenta i diu que únicament poden continuar impartint classes gràcies a la pietat del rei i a la generositat d'un fill del convent que ha fet una donació important.³

Pel que sembla, la Universitat d'Eivissa no es trobava satisfeta de la labor d'aquests mestres i d'altres, ja que el 1626 va enviar un memorial al rei amb la finalitat d'obtenir una seu episcopal per a l'illa. Es repetia la petició secular d'un bisbat. Després de moltes raons espirituals, també apunta una nota sobre l'ensenyament: «Tota l'illa sols té un únic capellà amb l'obligació d'ensenyar la doctrina cristiana, ja que els altres beneficiats no la tenen. Un de sol no pot arribar a tothom. I si vol deixar aquesta ensenyança, no hi ha ningú que el pugui substituir, de manera que hi ha una gran falta i necessitat, que sols pot remeiar la presència d'un Prelat que toqui el mal amb les seves mans». (Marí Cardona 2007: 211).

Apunta (Planells Ripoll: 1995) que a mitjan segle XVII la Universitat i durant més de vint anys va retribuir diferents mestres suplents de gramàtica, la major part d'ells preveres, però que en les sol·licituds de retribució pública, feien constar com a mèrit, que abans ja havien exercit la docència de manera privada, cosa que demostra que, a més de les escoles públiques sostingudes per la Universitat, també coexistien algunes escoles particulars.

Enric Fajarnés Tur ens diu que durant la primera meitat del segle XVII hi ha, a més de l'Estudi General de Gramàtica, establert en el convent dels dominics i a càrrec de la Universitat, onze mestres dedicats –no de manera simultània– a la instrucció elemental. (Fajarnés Tur 1930).

A partir de 1653 la Universitat, i davant la descurança del mestre d'escola que regentava l'escola de l'Almudaina –nom donat per ocupar un local del Castell d'Eivissa– proposa que la recent establerta a Eivissa Companyia de Jesús es faci càrrec d'aquesta escola. Però tampoc els jesuïtes tengueren una actuació molt decidida en aquest camp, amb multitud d'alts i baixos al llarg dels 114 anys que romangueren a Eivissa (Planells Ripoll: 1993).

---

³ Per a la labor espiritual i educativa dels dominics, vegeu Cirer Costa (1998).

4. LES DIFÍCILS RELACIONS ENTRE ELS DOMINICS I ELS PREVERES DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA

Ja abans de l'arribada dels dominics a l'illa d'Eivissa, els preveres de Santa Maria eren contraris a l'establiment dels frares i, per aquest motiu, el maig de 1579 designaren mossèn Bartomeu Moffre com a síndic de la comunitat de preveres davant de l'arquebisbat de Tarragona per tal d'informar l'arquebisbe, Antoni Agustí i Albanell, de la seva negativa a la proposta dels jurats i del governador de permetre l'establiment dels dominics. De tota manera, el capítol provincial dels dominics, reunit a Xàtiva el juny de 1580 autoritzà l'establiment del convent a Eivissa, però amb l'obligació de demanar llicència a l'arquebisbe de Tarragona, cosa que va obtenir sense dificultat.

Les dissensions entre ambdues comunitats foren constants al llarg dels anys, ja que es disputaven els feligresos. Els preveres es queixaven que perdien molts dels oficis remunerats. Per la seva part, els dominics afirmaven que l'illa era molt pobra i si no podien comptar amb les ajudes econòmiques provinents d'oficis com els d'enterraments, no podien mantenir-se. Els enfrontaments se succeïen entre èpoques de concòrdia, però aquí podem apuntar un fet esdevingut el 1730, essent prior Joan Mas i superior Antoni Marí; es procedí a l'enterrament de Francesca Riquer; els preveres anaren a acompanyar el cos de la difunta i, en arribar a l'església del convent dels dominics, volgueren entrar, cosa que tractà d'impedir el superior. En l'investida, fra Pere Antoni Ramon, religiós de l'obediència, acabà amb el cap badat pel cop donat amb la creu. Els frares eren determinats a portar l'assumepte a Roma, però sembla que tornaren enrere quan els donaren esperances que aquesta situació se solucionaria. De tota manera, els dominics donaren compte del succeït al provincial, que era Vicent Pertusa, que a la vegada ho va comunicar a l'arquebisbe de Tarragona, Pere Copons que lamentà la situació del clergat de l'illa i expressà l'esperança que el nou paborde que acabava de designar, Francesc Sayós, esmenaria el conflicte.

5. RAGUSEUS I FLAMENCs AJUDEN ELS DOMINICS

De tots és coneguda la importància de la sal en l'economia d'Eivissa. El transport de la sal durant l'últim període de l'època medieval i el començament de la moderna fou dut a terme principalment per biscains i, més endavant, per genovesos i també per navegants venecians. Al segle XVI els raguseus foren els grans comerciants de la sal eivissenca. Escandell xifra en un 46% del total les naus ragusees que arribaren a Eivissa per al transport de la sal en el període 1520-22. De les trenta-nou naus comptabilitzades transportant sal d'Eivissa a Ancona, divuit eren ragusees (Escandell: 1995).

El moviment de naus ragusees a Eivissa era tan gran que el 1590 quatre capitans, en nom de la nació ragusea signaren una escriptura amb el prior del convent dels dominics per la qual se'ls concedia un lloc on edificar una capella a l'església que estaven construint, amb el propòsit de construir-hi dos vasos —sepultures— on enterrar en un els capitans i gentilhomes i, en l'altre, els mariners i la resta de raguseus. Per a l'edificació de la capella i el seu manteniment, acordaren que cada nau ragusea que arribés a Eivissa donaria una almoïna de dotze reals castellans. La major part dels diners es dedicaren a la compra de pedra maresa de Mallorca amb la qual edificar la capella. També se sufragaren misses per als seus difunts i

es compraren ornaments per a la capella i l'església. Tots ells havien de portar les armes de sant Blai, sant a qui estava dedicada la capella. El conveni durà uns vint-i-cinc anys i en aquest període entraren en el port d'Eivissa 60 naus ragusees i els diners que va percebre el convent foren 1.171 reals i mig.

Uns altres grans comerciants de la sal d'Eivissa foren els mariners flamencs. Hem d'entendre el terme flamenc en un sentit lax: la denominació englobava els habitants de molts dels ports del mar del Nord. Paral·lelament al que feren els raguseus, el 1602 cinc capitans flamencs signaren un conveni amb el prior del convent pel qual es comprometien a construir una capella de l'església que es posà sota l'advocació de sant Pere Apòstol i tenia un vas o sepultura on enterrar els flamencs morts a l'illa. L'almoïna que havien de donar les naus flamenques que arribessin a Eivissa era la mateixa que s'havien assignat els raguseus. Per la seva part, els frares es comprometien a celebrar cada any la festivitat de sant Pere amb missa major, sermó i tots el compliments; el dia següent celebrarien un aniversari general per les ànimes de tots els de la nació flamenca. Cal apuntar que el cònsol dels flamencs a Eivissa era Gaspar Llobet, també ho era dels raguseus i gran benefactor del convent.

6. ELS JESUÏTES I LA SEVA ACTIVITAT EDUCATIVA A EIVISSA

Aquí volem explicar i intentar aclarir la contribució dels jesuïtes en el camp de l'ensenyament a Eivissa, tenint sempre present, les agudes observacions de Joan Planells Ripoll sobre aquest tema. Recordem que el 1647 Gaspar Agapit Llobet Nicolau (1598-1647) va fer un testament en el qual disposava que, si moria sense descendència, deixava els seus béns a la Companyia de Jesús, amb l'obligació d'edificar una capella dedicada a sant Agapit. A pesar d'haver tengut tres fills amb la seua primera dona, tots moriren abans que ell i quan va fer testament la seua segona dona es trobava embarassada, però l'infant esperat morí als cinc dies de néixer, quan el seu pare ja havia mort (Clapés 1902: 271-272). El 1653 els jesuïtes s'establiren a Eivissa, segons estipulava la donació. El 1686 varen obrir una escola de llegir, escriure i comptar, així com una escola de gramàtica, escola de prosòdia i escola de filosofia, és a dir, tots els nivells educatius. L'escola tancà el 1699 quan la manca de recursos, que havien d'arribar de la Universitat va fer inviable la continuació del projecte educatiu.

D'una manera mecànica s'ha anat repetint l'afirmació que els jesuïtes exerciren la docència a Eivissa al llarg dels 114 anys que romangueren a l'illa. Entre 1653 fins a l'expulsió el 1767. Aquesta confusió ve de l'any 1851 quan Juan de Dios Carrasco López va redactar i publicar un reglament del Seminari d'Eivissa i, en el pròleg, deia que l'edifici d'aquest centre ocupava el solar del col·legi dels jesuïtes, que havien exercit la docència durant tota la seva estada eivissenca. Aquesta mateixa equivocació és repetida per Fajarnés (2009). Macabich cau en la mateixa confusió i es contradiu quan dona per fet que els jesuïtes estan fent classes quan l'Ajuntament, a proposta del governador, el 1763 volia obrir escola al mateix edifici (Macabich 1965: 464). Unes pàgines abans deia que l'internat dels jesuïtes no va durar gaire temps, però en sis anys havia donat persones de molta virtut, i que el 1703 es fan comptes sobre els deutes de la Universitat amb les jesuïtes i afegit que el 1707 la casa, que es troba en un estat ruïnós, la Universitat la compra. El cert és que el 1767 i a causa de la Pragmàtica Sanció, els jesuïtes abandonaren Eivissa i l'estat Espanyol.

7. PROBLEMES ECONÒMICS A L'ÈPOCA BORBÒNICA

El 1708 s'establí un nou conveni pel qual en el convent de dominics es continuava amb una escola gratuïta de llegir, escriure i comptar, subvencionada per la Universitat amb 15 modins de sal (un modí equival a 8,6 litres). El 1709 la Universitat nomenà mestre de gramàtica, també de manera gratuïta per als alumnes, el reverend Joan Baptista Forner, amb un sou anual de 50 reals de vuit i el pare Marc Joan, dominic, alternava els cursos de filosofia amb els de teologia, també gratuïts, gràcies a la subvenció que rebia de la Universitat. La supressió d'aquestes escoles, així com les que en aquell moment tenien també els jesuïtes, es produí quan la Universitat va perdre les rendes de la sal i la Universitat fou suprimida pels decrets de Nova Planta (1714). S'inicià un llarg període de retrets entre els dominics i l'Ajuntament i amb amenaces d'aquest últim d'acudir de nou als jesuïtes perquè s'apliquessin a la tasca docent; però quan els jesuïtes foren expulsats el 1767 el comú encara tenia deutes pendents amb la Companyia. L'antiga residència dels jesuïtes fou proposada com a nova escola a expenses de l'Ajuntament però la proposta no fou duta a terme, també per problemes econòmics.

El 1760 diversos estudiants elevaren una petició a l'Ajuntament per tal que es restablís al convent de Sant Domingo la càtedra de filosofia. Havien estudiat les primeres lletres i llatí amb els dominics i els era impossible, pel fet de ser la major part d'ells de famílies pobres, poder estudiar fora de l'illa. Demanaven que la Filosofia fos ensenyada en llatí, segons la sentència tomista. Se'ls concedí el que demanaven.

El 1765 el pare Vicent Ferrer i Canals, entre les entrades econòmiques que té el convent, assenyala que per a les dues escoles: de llegir i escriure i de gramàtica, els regidors de l'Ajuntament donen 2.000 lliures anuals, de les quals 400 van a cada mestre i la resta, un milenar, queden per al convent.

L'informe que presentà el regent Nicolau Planells al primer bisbe d'Eivissa, 1784, sobre la parròquia de Santa Maria, té una petita informació referida al convent; a l'apartat d'esglésies de la ciutat i el raval, diu que el convent dels dominics té onze religiosos: set sacerdots i quatre llecs. Aquest document a l'apartat d'escoles diu que tenen escola de llegir i escriure i de gramàtica i llatinitat, escoles pagades per l'Ajuntament o comú a raó de 50 pesos anuals per a cada una.

Aquest estat de coses l'hem d'emmarcar en els intents reformistes que intentaren portar a terme dos governadors, que havien begut de les idees il·lustrades, entre 1761 i 1779 Francisco Croix, comte de Croix i el seu substitut, Tomás de Tobalina que proposaren que l'antic col·legi de jesuïtes es convertís en uns Estudis Generals per tal que els eivissencs no haguessin de sortir de l'illa per estudiar.

8. LA GUERRA DE SUCCESSIÓ I EL CONVENT DE DOMINICS

El segle XVIII comença amb la guerra de Successió entre els dos pretendents a la corona hispana. Eivissa, una vegada celebrades les exèquies per l'últim Àustria, dona homenatge al primer Borbó, que havia estat reconegut com a successor de Carles II per les corts catalanes. Però aviat les terres de parla catalana es varen unir a la causa austriacista. Els jurats de la Universitat intentaren negociar i conservar els privilegis de la sal que tenien reconeguts. El

jurat en cap, Jordi Llobet, el 1713 exposà la necessitat de reconèixer Felip V com a legítim sobirà, segons un document que li havia redactat l'advocat de la Universitat Joan Riambau. La petició de Llobet no fou acceptada i decidiren esperar els esdeveniments i unir la seva sort a la de Mallorca i el Principat.

El 12 de novembre de 1713 el governador, Domingo Canal, i el visitador, el doctor Miquel Rullan, varen dirigir exaltades comunicacions als jurats per tal que defensessin l'illa de les tropes borbòniques. Aquell mateix dia els jurats convocaren els Comuns eclesiàstics, o sia, els representants del clergat i dels ordes religiosos, als quals se'ls havia estat consultant els assumptes de particular importància, per tal que donessin el seu dictamen.

El vicari general, doctor Josep Gilabert, es va inhibir d'aconsellar sobre temes bèl·lics adduint la seva condició d'eclesiàstic i es limità a proposar rogatives per a l'encert de la decisió que prenguessin els governants. La resta de religiosos –tretze– donaren suport al to heroic del prior dels dominics, fra Pere Balansat, que es va declarar disposat, si el cas arribava, a sacrificar la vida en defensa de la pàtria, de la llei i del rei Carles. S'adheriren a aquesta proposta els altres cent quaranta «honorables i magnífics savis del Consell General» que assistiren a la sessió.

Josep Piña (1973) ha documentat diverses conspiracions antiborbòniques sorgides a l'illa d'Eivissa immediatament després de la finalització de la guerra de Successió en les quals intervingueren de manera decidida els frares dominics. El 1717 varen ser detinguts uns partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria que havien planificat que un grup d'uns tres-cents pagesos escalarien de nits les murades de la vila per la part del convent de Sant Domènec; des d'allí detindrien el governador, prendrien els magatzems de pólvora i reduirien la guarnició borbònica. Els tres caps de la colla varen ser detinguts i s'investigaren les possibles implicacions dels dominics.

Una altra conspiració va tenir lloc el 1719 i es plantejà la idea radical d'entregar l'illa als anglesos. Tot es va descobrir per la delació d'un sabater invitat a participar en el moviment conspiratiu. Entre les vint-i-dues persones implicades hi trobem fra Bernat Marí Viñas, sotsprior del convent i fra Antoni Palau, juntament amb Jacinto Peláez Valdivia refugiat en el convent. També hi havia cinc preveres. El sabater denunciant considerava que el cap de la revolta no era cap mariner sinó el prevere Pere Montero. De la implicació dels dominics, Piña reproduïx les paraules del sabater, que són les següents:

... y deseando yo cumplir con mi obligación, fui, por ser como soy hombre ignorante, a aconsejarme de fray Bernardo Marí Viñas, subprior del convento de Santo Domingo, y le conté todo (lo que había descubierto de la conspiración) para que me dijese cómo me debía gobernar y para que lo dijese al señor Gobernador; el cual dicho fray Marí no sólo no quiso decírselo a su S.^a. Antes bien me procuró disuadir que no hablase palabra de tal cosa, porque si el Sr. Gobernador lo llegaba a entender, daría garrote a uno y otro y según com lo tomaría a mí el primero, por cuya razón lo suspendí.

Aquesta vegada els conspiradors comptaven amb l'ajuda de tres corsaris de Cartagena, que amb les seves nau havien de portar tropes angleses o espanyols austriacistes des de Menorca per tal d'ocupar l'illa d'Eivissa.

Un altre fet que també té relació amb el resultat final de la guerra de Successió i en el qual intervingueren molt encertadament els dominics, s'esdevingué quan Felip V llevà el privilegi de la sal que la Universitat tenia des de temps immemorials. Antoni Sunyer,

beneficiat de la l'església parroquial va ser encarregat d'atendre el plet de les salines i el conflicte de l'allotjament dels soldats a cases particulars⁴. El conflicte de la sal se suavitzà el setembre de 1716, quan es concedí el dret de dues fanèques anuals de sal per família. Però els resultats definitius són de 1735, gràcies als bon oficis del dominic i lector de teologia, fra Marc Joan Riquer, que facultat per l'Ajuntament –la Universitat havia desaparegut amb els Decrets de Nova Planta– s'encarregà de gestionar l'equivalent del que treia la Universitat de l'administració de la sal.

9. EL SEGON INTENT IL·LUSTRAT: ABAD Y LASIERRA I MIQUEL GAJETÀ SOLER

El segon intent reformista va tenir més èxit, però tampoc s'aconseguien moltes de les reformes proposades. Aquest segon intent té molta relació amb la creació del bisbat d'Eivissa; amb la intenció de poder crear el bisbat, el 1782 el rei Carles III concedí el títol de ciutat a Vila i tot seguit la butlla de Pius VI creava el nou bisbat. Per tal de regir la nova diòcesi, el setembre de 1783 fou designat el monjo benedictí Manuel Abad y Lasiera (1724-1806) que, a més de l'organització de la diòcesi, també tenia l'encàrrec d'introduir els ideals il·lustrats a les Pitiüses. Abad era un protegit de Pedro Ramón de Campomanes, il·lustrat i amb grans influències a la cort; Campomanes era president de la Reial Acadèmia d'Història de la qual Abad y Lasiera n'era també membre (Demerson 1980).

Simultàniament a l'arribada d'Abad y Lasiera, també el 1784 era designat assessor del governador el mallorquí Miquel Gaietà Soler i Rabassa (1746-1808), que juntament amb el bisbe va dur a terme un ambiciós pla de millores. Soler va redactar un ampli informe sobre el possible desenvolupament econòmic i social de les Pitiüses (vegeu la veu de Soler i Rabassa a l'Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera).

10. LA TASCA DEL PRIMER BISBE I DELS SEUS SUCCESSORS

Abad y Lasiera, en l'informe sobre l'estat de les Pitiüses (Demerson 1980: 331), diu que a la ciutat hi ha escoles de primeres lletres i estudis de gramàtica, filosofia i teologia. Es refereix sens dubte a l'escola dels dominics. Pel que fa als pobles diu que els rectors ensenyen a llegir i a escriure als seus feligresos, però es queixa que els dominics, pel fet de ser molt pocs i haver d'atendre també altres necessitats, no poden dedicar el temps necessari ni tampoc els alumnes no mostren una bona disposició i, per això, demana que es doti la ciutat de més escoles. Una de les propostes és tornar a obrir l'antiga residència dels jesuïtes com a escola, cosa que Abad no arribà a veure.

El següent bisbe d'Eivissa fou el també aragonès, Eustaquio de Azara y Perera (1727-97), que exercí a Eivissa entre els anys 1788 i 1794 i entre les prioritats del qual hi havia obrir un seminari. A aquesta obra dedicà els majors esforços: cercà les rendes que permetessin el seu manteniment, planificà el cos de professors amb la creació de les corresponents càtedres,

---

⁴ Com que l'illa no disposava de quarters militars suficients, el primer Borbó ordenà que els soldats fossin allotjats en cases particulars. Els eivissencs es queixaven, ja que no podien acudir al treball. No podien deixar la dona amb la casa plena de soldats.

etc. Finalment, una reial ordre que arribà quan ja havia estat destinat a Barcelona, manava que cap obstacle impedís l'execució del que havia proposat Azara (Marí Cardona 1985: 130 i ss). Entre 1794 i 1797, Azara fou bisbe de Barcelona i des d'allí ajudà, en la mesura de les seves possibilitats, al progrés de les Pitiüses. Aquí em permetran una altra petita digressió i que dediqui un minut als dos germans d'aquest segon bisbe eivissenc. Félix de Azara fou enginyer militar i juntament amb Cermeño, dissenyà el barri de la Barceloneta. Godoy li va oferir el virregnat de Mèxic, cosa que no acceptà. Fou un cartògraf i naturalista amb observacions i troballes que anys després sorprengueren Charles Darwin per la seva perspicàcia. L'altre germà, José Nicolás de Azara fou un diplomàtic i erudit il·lustrat radical que contribuï a l'expulsió dels jesuïtes d'Espanya⁵.

El tercer bisbe de la diòcesi, el català Climent Llocer, nascut a Ribes de Freser (Ripollès), que ocupà la seu entre 1795 i 1804, en una carta pastoral de 1801 dirigida als rectors demanava que davant els alts índexs d'analfabetisme del poble es dediquessin a l'ensenyament (Marí Cardona 1985: 142).

Aquest interès per la instrucció, que per suposat també incloïa preferentment la doctrina cristiana, va fer que Llocer regalés diversos catecismes comentats en llengua catalana, que era l'única llengua que emprava el poble. També va intentar que s'obris «una escola pública ben dotada, encaminada a posar els fonaments del futur seminari conciliar. Obtengué del rei, primer, l'any 1800 la dotació de dos beneficis col·latius i una ració, ja demanats pel seu antecessor, dedicats a l'ensenyança de retòrica, gramàtica i principis de literatura a l'antiga casa de la Companyia de Jesús i, més endavant, la creació de dues càtedres més: de filosofia i teologia dogmàtica, exercides per dos religiosos dominics al seu convent; per al sosteniment, comprà del seu propi peculí i donà una hisenda al poble de Sant Miquel de Balansat.» (Torres Peters).

Com a curiositat sobre aquest prelat i que coneixem gràcies al document de la primera visita «ad Limina» que efectuà aquest bisbe el 1799 i que es refereix al coneixement que tenia de la llengua catalana, apuntem que sembla estrany que un català de Ribes de Freser, com era Llocer, no s'atrevis a predicar en la nostra llengua:

He de confessar quant de greu em sap no haver pogut predicar a totes les parròquies, ja que per una banda seria necessari passar-hi la nit –i les cases rectorals no són suficients– i per altra, tampoc no m'atreviria a parlar, perquè no domín bé del tot la llengua que es parla aquí (Marí Cardona 1985: 138).

Tal vegada cal pensar que va manar redactar el document a algun ajudant indocumentat o bé copià el document d'algun dels bisbes aragonesos que el precediren en la cadira episcopal ebusitana.

Constantment es repeteix l'alt grau d'analfabetisme dels pitiüsos. No tenim coneixement de dades d'aquells anys, però podem formar-nos una idea del que es diu sobre el tema cinquanta anys després. Segons el cens de 1860, el 93,53% de la població pitiüsa (el 80,52%, si descomptem la població menor de sis anys) no sabia llegir ni escriure. Un 0,89% només sabia llegir i un 5,58% sabia llegir i escriure (1.310 persones) (Marí 2001: 14).

---

⁵ Per conèixer més sobre aquests dos germans de Azara, vegeu la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

11. CONCLUSIONS

L'edat moderna fou una etapa molt obscura per a la cultura i l'educació a l'illa d'Eivissa i, dins d'aquesta època, cal destacar la labor que desenvoluparen els pares dominics, establerts a l'illa el 1580 i que durant els 250 anys d'estada a Eivissa, amb l'escola pública, l'estudi de gramàtica i, en algun temps, també l'ensenyament de Filosofia i Teologia, ocupen un lloc destacat en la història de la cultura de les Pitiüses.

És també interessant veure la constant petició que fa la Universitat per poder tenir un bisbat, ja que pensaven que la presència d'un prelat ajudaria en la tasca cultural.

Els enfrontaments entre els preveres de la parròquia de Santa Maria i els dominics són igualment ben freqüents ja que ambdues comunitats religioses es disputaven els escassos estipendis que es podien obtenir dels oficis religiosos.

Un altre fet que es fa patent al llarg de l'estudi, però que mereix una atenció més acurada, és que els dominics eivissencs tenien una gran predilecció per la llengua castellana.

El manuscrit de 1765 que recull la història del convent és en castellà, amb unes poques pàgines en català, i són de transcripcions de documents. També la relació d'obres de la biblioteca és abassegadorament en castellà.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Clapés, J. (1902) «Testamento de Agapito Llobet», *Los Archivos de Ibiza*, 3.
- Cirer Costa, F. (1998) *El convent dels pares dominics d'Eivissa. Introducció, estudi i transcripció d'un manuscrit de 1765*, Eivissa, Consell Insular d'Eivissa i Formentera.
- Demerson, J. (1980) *Ibiza y su primer obispo: D. Manuel Abad y Lasierra*. Madrid, Fundación Universitaria Española.
- Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera* (1995-2014) Eivissa, Consell d'Eivissa i Formentera (EEiF).
- Escandell Bonet, B. (1995) *Ibiza y Formentera en la corona de Aragón (siglos XIV-XVI)*, Palma, Leonard Muntaner.
- Fajarnés Tur, E. (2009) «La instrucción en Ibiza en los siglos XVII y XVIII», *Les Pitiüses (opuscles)*, Eivissa, Mediterrània-Eivissa.
- Gran Enciclopèdia Catalana* (1969) Barcelona, Enciclopèdia Catalana [www.enciclopedia.cat/enciclopedies/gran-enciclopedia-catalana].
- Joan, B. & M. Torres (1982) *La llengua catalana a Eivissa: situació i perspectives*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs.
- Macabich, I. (1965) *Historia de Ibiza*, Palma, Daedalus.
- Marí, I. (2001) *La cultura a Eivissa i Formentera (segles XIX i XX)*. Palma, Documenta Balear.
- Marí Cardona, J. (1985) *Santa Maria d'Eivissa*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs.
- Marí Cardona, J. (2007) *La conquesta catalana de 1235*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs.
- Piña Ramon, J. (1973) «Las conspiraciones antiborbónicas en Ibiza en la postguerra de Sucesión», *Eivissa*, 12, pp. 13-17.
- Planells Ripoll, J. (1993) «Els jesuïtes i la seua contribució a l'ensenyament a Eivissa», *Eivissa* 23.
- Planells Ripoll, J. (1995) «L'ensenyament a Eivissa fins a 1864», *Eivissa* 27.
- Torres Peters, F. (2004) «Llocer, Climent», *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, Eivissa, Consell Insular d'Eivissa i Formentera, vol 8.

